

פרק כב / ברוריה בן-דוד (וייס)

בפרק כב ובדה"ב פרק לד נקרא שוב על מהפך לטובה במלכות יהודה אחרי מותו של אמון.
על כס המלוכה עלה יאשיהו שנמנה עם מלכי בית דוד שעלו למלכות בגיל צעיר מאוד.
"בן שמנה שנה יאשיהו במלכו". רק יהואש היה צעיר ממנו בשנה (יב א).
נמצא שאמון היה רק בן שש עשרה שנה כאשר הוליד את יאשיהו.

מה נאמר על יאשיהו?

יאשיהו מלך שלושים ואחת שנה בירושלים. שם אמו ידידה בת עדיה מבצקת,
עיר המוזכרת ביהו' טו לט עם ערי השפלה סמוך ללכיש. "ויעש הישר בעיני ה',
וילך בכל דרך דוד אביו, ולא סר ימין ושמאול" (פס' ב). רק ביאשיהו נאמר :
"לא סר ימין ושמאול". ככתוב בפרשת המלך : "לשמר את כל דברי התורה הזאת
ואת החקים האלה לעשתם... ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאול" (דב' יז יט- כ ;
יהו' א ו). לפי המסופר בדה"ב לד ג החל יאשיהו "לדרוש לאלוקי דויד אביו"
בשמונה שנים למלכו והוא עודנו נער. ייתכן שהיה נתון להשפעת שרי אמון אביו
עד היותו בן שש עשרה.

כיצד השתנו פני הדברים ביהודה?

עם שקיעתה של אשור והתרופפות שלטונה אחרי קרוב למאה שנה נשמט שלטונה
מכל האזור הסמוך ליהודה. יאשיהו ידע לנצל היטב את המצב המדיני החדש והשכיל
להרחיב את שלטונו על שומרון ויהודה ועל כל חלקי הארץ שבהם נותרה שארית
הפליטה של שבטי ישראל שלא גלו. בשנה השמונה עשרה למלכו כבר שלט יאשיהו
בכל ישראל. מעמדה הבינלאומי של יהודה שיאשיהו הרחיב את גבולותיה עלה נוכח
ירידתה של אשור.

בתמורה המדינית השתלב מהפך לאומי דתי גדול. "ובשתים עשרה שנה החל
לטהר את יהודה וירושלים מן הבמות והאשרים והפסלים והמסכות" (דה"ב לד
ג-ו). כלומר: בהיותו כבן עשרים החל יאשיהו לטהר את ירושלים ואת ערי
יהודה ושומרון מעבודת אלוהי הנכר. לפי דה"ב לד ו-ז יאשיהו לא הסתפק
במלאכת הטיהור ביהודה בלבד, אלא עקר את העבודה הזרה "בכל ארץ
ישראל", "בערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי... וינתץ את המזבחות, ואת
האשרים והפסלים כתת להזק (שיבר עד שהיו לעפר דק). וכל החמנים גדע
בכל ארץ ישראל, וישב לירושלים" החמנים- פסלים בעלי צורת חמה. לאחר
שטיהר מעבודה זרה כל מקום בישראל שבו נותרה שארית הפליטה של
השבטים שלא גלו שב יאשיהו לבירתו בירושלים.

בירושלים הפנה יאשיהו את מעייניו לבדק בית המקדש. "ובשנת שמונה עשרה למלכו לטהר הארץ והבית שלח את שפן בן אצליהו ואת מעשיהו שר העיר ואת יואח בן יואחז המזכיר לחזק את בית ה' אלקיו" (דה"ב לד ח). משפחת שפן נמנית עם המשפחות החשובות בדורות האחרונים של בית ראשון. מעשיהו היה שר העיר בירושלים. תפקידם היה לחדש את בית ה' שנזנח והושחת בימי מלכותו של אביו ואבי אביו של יאשיהו, לתקן את כל הדברים הטעונים תיקון בבית ולהשיב לו את פארו. מאז שנעשה בדק הבית בימי יהואש עברו למעלה ממאתיים שנה. מהכתוב בדה"ב פרק לד פס' ט-יב אנו למדים שבשש השנים שעסקו בטיהור הארץ מעבודה זרה, עסקו הלויים בעת ובעונה אחת במגבית לצורך ההוצאות הכרוכות לעבודה במקדש. "ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדים בבית ה', ויתנו אתו לעשי המלאכה אשר בבית ה' לחזק בדק הבית, לחרשים ולבנים ולגדרים, ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את הבית, אך לא יחשב אתם הכסף הנתן על ידם, כי באמונה הם עשים" (פס' ה-ז). הם לא נדרשו לתת דין וחשבון כי עשו הכול בנאמנות בדומה לכתוב אצל יהואש (יב טז).

מה גילה חלקיהו הכוהן הגדול להפתעתו בפינה נסתרת בבית המקדש?

כאשר האומנים היו עסוקים במלאכת השיקום ובדק הבית בבית-המקדש ובחיזוקו, בדק חלקיהו את כל המקומות הנסתרים בבית. חלקיהו גילה את "ספר תורת ה' ביד משה" (דה"ב לד יד) כלומר: את ספר תורת ה' שכתב משה בעצם ידו, ושהלויים נצטוו ע"י משה לשים אותו מצד ארון הברית בקודש הקודשים. (הפרשנים נחלקו לגבי השאלה אם הספר שנמצא היה ספר התורה בשלמותו או חלק ממנו). חלקיהו סיפר על המציאה לשפן הסופר, שפיקח על בדק הבית. משערים, שהספר הוסתר בימי אחד ממלכי יהודה הרשעים ע"י הכוהנים או הלויים יראי ה' באחד המקומות ששמרו בו את כספי בדק הבית. לפי פירושו של רד"ק נגנז הספר בימי מלכות מנשה ואמון עובדי האלילים, בגלל החשש לחילולו של הספר. יראי ה' שמו נפשם בכפם כדי לגנוז אותו, בינתיים הם מתו ונשכח מקום הגניזה. הספר נמסר ע"י שפן הסופר למלך, כאשר הוא בא אל המלך כדי לתת לו דין וחשבון על עבודת חיזוק בדקי הבית. בהתחלה הוא סיפר ליאשיהו על שליחותו: שהכול נעשה כפי שהצטוו מפיו. אח"כ "ויגד שפן הספר (הסופר) למלך לאמר: ספר נתן לי חלקיה הכהן, ויקראהו שפן לפני המלך" (פס' י). שפן כבש את יצרו ולא סיפר מיד למלך שהכוונה לספר עתיק שנכתב "ביד משה", כדי לא להפחיד את המלך הצדיק בדברי התוכחה הנוראה שנחשפו בו. בהמשך הדברים סיפר לו על כך כמשתמע מדברי יאשיהו (פס' יג).

איזה רושם עשה הספר על המלך?

לשמע דברי התוכחה ואזהרת הפורענות הצפויה שבספר נזדעזע המלך. קרע את בגדיו ושלח לדרוש את ה' בעדו ובעד העם.

הבה נקרא את הכתוב שם : " והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום, ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך" (דב' כח טו). לפי הכתוב ביומא (יומא נב ע"ב) הפסוק שזעזע את יאשיהו במיוחד היה : "יולך ה' אתך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך" (דב' כח לו).

מדוע נבהל יאשיהו?

מפני שכבר נבאו הנביאים על חורבן ממלכת ישראל וגלות עשרת השבטים והתקיימה נבואתם והתיירא כי גורל זה צפוי גם לו.

מדוע פחד יאשיהו שדברי התוכחה התקיימו גם ביהודה?

בגלל חטאות מנשה ואמון אבותיו של יאשיהו.

משום כך קרע יאשיהו את בגדיו ושלח את שריו "לדרוש את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה" (פס' יג).

אל מי הלכו השרים לדרוש את ה'?

השרים הלכו אל חלדה הנביאה. הכתוב לא פירש מדוע הלכו אל חלדה דווקא ולא אל ירמיהו או אל נביא אחר באותו דור כגון : צפניה, אוריהו בן שמעיהו (יר' כו כ), או יחזקאל. יש מפרשים שהפנייה לחלדה ולא לירמיהו מוסברת ע"י היעדרותו של ירמיהו באותה שעה מירושלים. ר' יוחנן אמר שירמיהו הלך באותה שעה להחזיר את עשרת השבטים (מגילה יד ע"ב), ולדברי ר' יוחנן ירמיהו החזירם ויאשיהו מלך עליהם, ושם גם נאמר שחלדה הייתה קרובת ירמיהו. חז"ל אף דרשו שם שחלדה וירמיהו ועוד שבעה נביאים אחרים נמנים עם בני בניו של יהושע בן נון ושל רחב מיריחו. יש שסברו שיאשיהו העדיף את חלדה מפני שנשים רחמניות הן. חלדה הייתה מקובלת מאוד על העם. כאשר פינו בימי בית שני את כל הקברים שהיו בירושלים, הניחו שם רק את קברי בית דוד ואת קבר חלדה הנביאה (בבא בתרא יא א).

חלדה הייתה "אשת שלם בן תקוה בן חרחס שמר הבגדים, והיא ישבת בירושלם במשנה, וידברו אליה" (פס' יד). בעלה היה שומר הבגדים, הכוונה לבגדי המלכות, הוא תואר לאחד משרי המלכות, כמו שר האופים ושר המשקים. יש המפרשים שהוא היה שומר בגדי הכוהן הגדול במקדש. בעלה של חלדה היה ממשפחה מיוחסת. הכתוב מציין לא רק את שם אביו, אלא גם את שם סבו ומכאן שכולם גדולים ומיוחסים היו. שם אביו תקוה מצוי גם בימי שיבת ציון (עז' י טו). "והיא ישבת בירושלם במשנה". לפי דעת חז"ל משנה הוא בית מדרש, היה לה בית מדרש משלה. "משנה" מלשון "שנה" בבית אולפנה, ויש משערים כי ביתה היה

באחד מרבעיה של ירושלים שהיה קרוי "המשנה" (צפ' א י ; דה"ב לד כב),
אולי משום שישבו בו כוהני המשנה (כג ד).

שליחי יאשיהו פנו אל חלדה הנביאה לדרוש את ה'. בתשובתה הייתה חזות קשה
על ירושלים ועל החורבן שיבוא על ירושלים ויהודה. כמו כן יקוימו כל האלות
הכתובות בעוון עבודת האלילים של העם ושל מלכיו. "ותאמר אליהם : כה אמר
ה' אלקי ישראל : אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי : כה אמר ה' : הנני מביא רעה
אל המקום הזה ועל ישביו, את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה, תחת אשר
עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים למען הכעיסני בכל מעשה ידיהם, ונצתה חמתי
במקום הזה ולא תכבה" (פס' טו-יז).

יאשיהו ביקש לדרוש את ה' תחילה בעדו ולאחר מכן "בעד העם ובעד כל יהודה".
חלדה הקדימה בתשובתה את מה שיקרה לעם שהוא העיקר, ולאחר מכן מה יקרה
למלך.

חלדה אומרת לאנשי המשלחת : "אמרו לאיש אשר שלח אתכם". "איש" הכוונה
במקרים רבים לאדם גדול, רק אחר כך היא מתייחסת לאיש כמלך יהודה אבל
אינה מזכירה את שמו. חלדה מוסיפה שגזירת הרעה מוחלטת ולא ניתן לבטלה.
הכוונה לגזירה המוזכרת בפרק כא פס' יב –טו, אלא שהיא נדחית עד לאחר מותו
של יאשיהו (פס' כ ; דה"ב לד כח).

העם ייענש כי הפר את בריתו עם ה' ונטש את מצוותיו והמיר אותם בעבודה
זרה. ככתוב : "עד השמדך ועד אבדך מהר מפני רע מעלליך אשר עזבתני"
(דב' כח כ). על החוטאים בהפרת אסורי התורה יחולו הקללות המפורשות
בספר דברים סוף פרק כז ובפרק כח ונסמכו להם האלות שבספר ויקרא כו יד-מו).

רק ליאשיהו נאמרו דברי נחמה שהוא ימות בשלום ושהרעה לא תפגע בעיר
ובעם אלא לאחר מותו. מכיוון שיאשיהו שב בתשובה שלמה ככתוב : "יען רך
לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות
לשמה ולקללה, ותקרע את בגדיך ותבכה לפני, וגם אנכי שמעתי, נאם ה'"
(פס' יט). מכאן משתמע שיאשיהו גם בכה באזני ה' וקרע את בגדיו לפיכך
שמע ה' את דברי תפילתו ונענה להם. יאשיהו שב לה' יותר מהמלכים הצדיקים
שקדמו לו. ככתוב: "וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל
נפשו ובכל מאדו ככל תורת משה, ואחריו לא קם כמהו" (כג כה).
המאורעות המדיניים שהביאו לחורבן מלכות יהודה יתרחשו רק לאחר מות
יאשיהו. יאשיהו יזכה להיקבר בכבוד בקבר אבותיו (כג ל). והוא האחרון
במלכי יהודה שנקבר עם אבותיו.

חלדה חתמה את נבואתה במילים : "ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה" חלדה מסיימת את דבריה מעין הלשון שבו פתחה : "הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל ישביו" (פס' טז).

ניב

להיות לשמה ולקללה (פס' יט).
פירושו : יהיה שומם ומקולל.